

IZ GRČKO-LATINSKE TERMINOLOGIJE

Danas, kada se egzaktnim naukama pridaje sve veći značaj, a humanističke dolaze u drugi plan, sve se više čuje glas kako su klasični jezici (grčki i latinski), a naročito latinski, mrtvi jezici i kako prema tome nemaju svoj „raison d'être“, kako izučavanje istih predstavlja nekakav balast i ne donosi nikakvu korist.

Da latinski i grčki jezik imaju ogroman i presudan značaj za evropsku i svjetsku kulturu poznato je svakome iole školovanom čovjeku.

Ako se međutim povede razgovor o praktičnoj i momentanoj koristi ovih dvaju jezika, njihovi protivnici će uvijek isticati kako u odnosu na velike evropske jezike, izučavanje starogrčkog i latinskog jezika je samo gubljenje vremena.

Svaki poznavalac nekog od romanskih jezika zna koliko je latinski jezik blizak i prisutan i u talijanskom i u francuskom i u španskom i u drugim romanskim pa i neromanskim jezicima.

Cilj ove rasprave je da ukaže u kolikoj je mjeri klasična terminologija prisutna u našem srpsko-hrvatskom jeziku odnosno koliko ona u njemu participira.

Istina je da se klasičnim jezicima, grčkim i latinskim, danas nigdje ne govori, osim što je latinski jezik i danas zvanični jezik Vatikana gdje se pored rimskog pontifeksa i kardinala valjda koja stotina ljudi služi ovim jezikom.

Vjerujemo da se ponegdje latinskim jezikom kao govornim posluže i neki učeniji ljudi, klasični filolozi, a latinski je jezik praktičan i u liturgiji mnogih katoličkih crkava.

Klasični se jezici još i danas izučavaju u mnogim srednjim školama i univerzitetima cijalog svijeta, a mnogobrojni muzeji, arhivi i brojne naučne institucije i biblioteke krcate su knjigama pisanim na ova dva jezika.

Da usput spomenemo da su klasični jezici i njihove književnosti, a naročito latinski, imali veliki uticaj i na formiranje srpsko-hrvatskog književnog jezika i naše jugoslovenske književnosti, naročito u Dalmaciji.

No, ovdje je govor samo o prisustvu grčko-latinske terminologije u srpsko-hrvatskom jeziku kako u književnom tako i u običnom govoru.

Što se tiče svih naučnih disciplina one bi danas veoma teško mogle egzistirati bez klasične terminologije.

Medicinska terminologija, ili samo latinska, ili samo grčka, ili kombinovane u složenicama; ne izlaze iz usta ne samo učениh profesora, ljekara, studenata i medicinskog osoblja, već je ona u stalnoj upotrebi svih pa čak i neškolovanih bolesnika.

Isti je skoro slučaj i sa stomatologijom, veterinom i farmacijom.

Bez grčko-latinske terminologije ne bi se moglo ni u botanici, zoologiji i drugim srodnim disciplinama.

Latinski jezik je neophodan i kod izučavanja prava, a naročito rimskog.

Gramatike mnogih jezika imaju da zahvale za svoj razvoj baš latinskoj gramatičkoj terminologiji.

Latinsko-grčka terminologija je u naš jezik prodrila u vidu imena, pridjeva i glagola. Manje se osjeća kod zamjenica: egoizam, altruizam, nostrifikacija itd., a nikako kod indeklinabilija (osim priloga, izvedenih od pridjeva).

Tako kod nas od klasičnih imenica imamo: republika, biologija, moda (od modus), direktor, problem, akt (čak sa nepostojanim „a“ u gen. plurala: akata), dakle od raznih latinskih i grčkih deklinacija.

Zatim dolazi i veliki broj pridjeva: principijelan, direktan, simpatičan itd.

I brojevi iz latinskog i grčkog jezika našli su mjesta u našem jeziku: uniforma, primarius, dualizam, sekundaran, tercijar, kvartal, oktava, dekagram, milimetar, bicikl, hefta.

Mnogim glagolima bi bilo teško naći adekvatnu zamjenu u našem jeziku: identifikovati, aktivirati, uzurpirati, analizirati i sl.

A u kakvim je sve vidovima klasična terminologija u našem jeziku prisutna, neka posluži više slijedećih primjera:

Ako uzmemo u ruke telefonski imenik, za koju riječ (telefon) nemamo baš identičene zamjene u našem jeziku, vidjećemo da vrlo veliki broj naših sugrađana nosi grčko-rimska imena i prezimena. Takva su npr. imena Teodor (Todor), Aleksandar, Viktor, Feliks, Glorija, Julija, Ksenija, Jevrosima itd.

Ima i dosta prezimena izvedenih od imena: Georgijević, Apostolski, Protić, Pavlović, Princip, Brutus itd.

A rječnici stranih riječi ne bi nidokle mogli biti ispunjeni bez klasične terminologije. Letimičnim pregledom kroz jedan takav rječnik mogli smo konstatovati da je veoma veliki broj upotrebljenih riječi u njima klasičnog porijekla i da bi bez takvih termina rječnik bio potpuno osiromašen.

Imena mjeseci: januar, mart, septembar itd. stalno su prisutna u našem jeziku i svakodnevno se izgovaraju i pišu. Istina, u zapadnom govoru postoje i domaći termini: siječanj, ožujak, rujanj, ali se u posljednje vrijeme sve više čuju izrazi: prvi, treći, deveti (mjesec) itd. što je unekoliko znak da se ova narodna imena zapostavljaju.

Za period od deset godina decenij i za hiljadu milenij nema pogodnih narodnih termina. Za stotinu, ima, istina, vijek, odnosno stoljeće.

Godišnjake i pisane događaje iz prošlosti zovemo analima.

Od latinske riječi hora u nekim se krajevima upotrebljava imenica ura i od nje izvedena urar. Za taj termin imamo arapsko-tursku riječ sat i srpskohrvatsku čas, ali manje vremenske jedinice nazivamo samo minutom i sekundom.

Mjera za težinu je kilogram, decigram i miligram, a za dužinu metar, santimetar i milimetar, a poznato je koliko su takvi termini u upotrebi.

Ni jedna međutim klasična riječ u našem jeziku nije toliko prisutna kao latinski termin denarius (dinar), bez koga se tekoreći ne može ni jedan dan. On je čak novčana jedinica i u nekim arapskim zemljama, dakle u neindoevropskim jezicima. Prije prvog svjetskog rata u nekim krajevima naše zemlje novčana jedinica je bila kruna, (lat. corona).

Imena mnogih naših hotela nose klasične nazive: Kontinental, Imperijal, Nacional. Takođe i mnoge firme imaju grčko-latinska imena: Venus, Ikarus Uran itd, a prije rata su i mnoga sportska društva nosila antičke nazive: Konkordija, Sparta, Troja itd., a u Ljubljani i danas fudbalski klub nosi ime Olimpija, jedno jevrejsko humanitarno društvo u Sarajevu se zvalo Benevolencija, a jedno Glorija.

I naslovi knjiga nekih naših književnika imaju klasične nazive. Tako imamo Andrićev Ex Ponto.

Pored pozorišta, kazališta i gledališta u Makedoniji imamo teatar. Uz ovo imamo i veoma popularan i bioskop, odnosno kino.

Od srednjih škola najpoznatija i najpopularnija je bila gimnazija, a učiteljska škola se donedavno zvala preparandija.

Saobraćaj se odvija velikim dijelom automobilima i autobusima, a onaj brži avionima čije se stanice zovu aerodromi.

Za saopštavanje vijesti i javno informisanje na prvom mjestu služi štampa. Ona ima politički, ekonomski i kulturni karakter. Neke novine imaju i grčka i latinska imena: Politika, Arena, Logos, Etos itd.

U novinama postoje razne rubrike i hronike, recimo: kulturna rubrika, lokalna hronika itd.

Vidnu ulogu u informisanju igraju radio i televizija.

Poslije letimičnog uvida u sadržaj pojedinih rubrika u beogradskoj Politici, zagrebačkom Vjesniku i sarajevskom Oslobođenju došli smo do sljedećeg:

U beogra. Politici od 29.IX.1980., a u članku političkog sadržaja, na prvoj stranici od 350 riječi njih 65, izuzimajući indeklinabilije, kople i vlastite imenice, pripadalo je klasičnoj terminologiji, što znači gotovo svaka peta riječ, ili dvadeset procenata.

Sličan je procenat i u zagr. Vjesniku od 30.IX.1980. s time što se tu ipak nalazi i poneki preveden izraz pa tako mjesto direktan i indirektan imamo domaće nazive izravan i neizravan.

No, da je ipak teško ili gotovo nemoguće pronaći svaki odgovarajući izraz u našem jeziku naveo sam primjer kako za univerzitet u zagrebačkom govoru imamo prilično dobro pogođen izraz sveučilište, ali ga je već bilo teško pronaći za termine: asistent, docent, profesor, dekan, rektor. Kako bi tek bilo teško pronaći zamjene za riječi: papir ili hartija.

Ali, da je u literarnim listovima i naučnim publikacijama ovaj procenat daleko veći vidi se po tome što su u uvodniku sarajevskog književnog lista „Odjek“, od septembra ove godine, a u prevedenom članku sekretara UNESK-a Amadou Mahtar M'bou-a koji sadrži 1140 imena i glagola više od 300 riječi su iz grčko-latinske terminologije, a to je svaka četvrta riječ, odnosno 25%.

Iz ovoga podatka proizlazi da se književni i naučni listovi drže visoka stila, a to postižu uz pomoć klasične terminologije koja je „conditio sine qua non“ svih ovakvih publikacija.

Moramo napomenuti da i kod upotrebe ove terminologije u srpsko-hrvatskom jeziku postoje dvije varijante: klasična i tradicionalna pa tako imamo hronika i kronika, demokratija i demokracija.

Pojedini termini klasične terminologije nisu u svako doba zastupljeni u jednakoj mjeri. Sjetimo se da se 1941. god. stalno spominjala agresija i invazija da bi se odmah govorilo i o mobilizaciji. U toku rata dolazilo je do neprijateljskih ofanziva, a najposlije je nastupila i kapitulacija neprijatelja.

Danas, u mirnom periodu, dosta se čuje termin devalvacija, ali je istovremeno postala vrlo aktuelna i stabilizacija. Za ovakve termine bilo bi veoma teško ili skoro nemoguće pronaći odgovarajuće srpsko-hrvatske izraze. To teško uspijeva i zemljama sa razvijenijim jezicima i bogatijom leksikom.

Nekada je klasična terminologija bila monopol samo školovanih ljudi. Danas, međutim, napredovanjem u svim sferama života, ona postaje svojina svih pa i manje školovanih radnika i seljaka. Nema danas toga ko ne bi znao šta je to: republika, partija, socijalizam, kapital, sekretar, konferencija, traktor, penzija itd. itd.

Uvidom u dnevne listove sa raznih regija zatim u književne novine i naučne publikacije lako je konstatovati da je grčko-latinska terminologija zastupljena svagdje, ne doduše u jednakoj mjeri i da se u našem srpsko-hrvatskom jeziku kreće od najmanje deset pa i do četrdeset procenata teksta. Sve je to znak očigledne prisutnosti ovih dvaju jezika bez čije bi terminologije i leksikom jako bogati jezici, kao što su engleski njemački i drugi, bili itekako osiromašeni i osakaćeni, jer njihovo prisustvo i jezik obogaćuje i stil mu uljepšava.

Ja sam ovom člančiću bio dao naslov „Klasični jezici nisu mrtvi, nego živi jezici“ misleći pri tome da ću time odgovoriti „non solum antiquitati sed ac temporibus nostris“. Međutim, naslov je promijenjen tako da glasi: „Iz grčko-latinske terminologije“. Mislim da je uz to trebalo dodati „u srp.hrv. jeziku“ pa bi se u tom slučaju opet odgovorilo onome „ac temporibus nostris“.

R É S U M É

A. Tuzlić: DE LA TERMINOLOGIE GRÉCO-LATINE

Puisque la technique et la technologie de nos jours ont conquis le monde, il n'est pas étrange que des gens peu instruits aient de l'aversion pour les langues classiques, les considérant comme mortes, mais il est incompréhensible qu'un grand nombre de gens cultivés partagent cette opinion. Cependant, les plus grandes découvertes techniques n'ont pu se passer des langues classiques: c'est pourquoi nous avons aujourd'hui les termes: radio, télévision, cosmonaute et d'autres.

A côté des langues romanes, germaniques et slaves, contenant un grand nombre de termes gréco-latins dans leur forme d'origine ou peu modifiés, il y a aussi des langues non indo-européennes qui possèdent les mêmes termes.

Non seulement le latin et le grec sont „condicio sine qua non“ pour la médecine, vétérinaire, la pharmacie etc, mais aussi le droit, la philosophie et la botanique ne peuvent s'en passer, ce qui d'une grande importance pour les sciences techniques.

Aujourd'hui dans le monde et grâce et à la science, le nombre des gens non instruits qui doivent se servir de la terminologie gréco-latine décroît de jour en jour. Donc, les langues classiques dites mortes s'enrichissent dans la société moderne, au lieu de s'appauvrir.

En effet, il y a quelque part des tentatives pour faire la terminologie nationale, surtout pour les termes scientifiques, mais celles-ci restent d'habitude inachevés. Dans le parler de Zagreb, par exemple, pour „université“ on dit „sveučilište“, tandis que les termes latins comme: assistant, docent („chargé de cours“), professeur, recteur et d'autres restent encore d'usage.

Cependant, les gens moins instruits ainsi que ceux tout à fait illettrés, ont l'occasion de connaître la terminologie gréco-latine. Aujourd'hui il n'y a pas un seul paysan qui ne connaisse pas les termes suivants: république, union socialiste, parti communiste, syndicat, délégué, coopération, pension, autobus, tracteur etc.

Le but de cette étude est de donner le pourcentage de l'emploi des termes gréco-latins, non seulement dans les livres et revues scientifiques mais aussi dans d'autres documents et bulletins d'information, pour montrer que ces deux langues sont chez nous d'un usage plus large qu'on ne pense aujourd'hui. Donc, si nous essayions d'éliminer ces termes, bien qu'ils appartiennent aux langues mortes, notre propre langue en serait appauvrie, tandis que le but de toute langue, comme organisme vivant, est non seulement de vivre et de subsister, mais aussi de se développer et de s'enrichir continuellement.